IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

VIKIPEDIYADA O‘ZBEK TILIDAGI MA’LUMOTLAR BAZASINI BOYITISH MASALALARI

Muxammadjonova Durdona Qodirjon qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
Xorijiy til va adabiyoti fakulteti
Ingliz tili va adabiyoti yo‘nalishi,
1-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24106169

Annotatsiya. Maqolada Vikipediyaning o‘zbek tilidagi bo‘limi (uz.wikipedia.org) mazmunini kengaytirish va sifatini oshirishga oid muammolar IMRaD (Kirish, Metodlar, Natijalar, Muhokama) tuzilmasi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda maqolalarning mavzuviy qamrovi, manbalar bilan ta’minlanganligi, muharrirlar faolligi va avtomatlashtirilgan yaratilgan maqolalar ulushi kabi mezonlar bo‘yicha sifat tahlili o‘tkazildi. Natijalar bo‘lim mazmunidagi mavzuviy nomutanosiblik, manbalar yetishmovchiligi, faol muharrirlar sonining cheklanganligi va terminologiyadagi birxillik yo‘qligini ko‘rsatdi. Muammolarni hal etish bo‘yicha ta’lim muassasalari, davlat tashkilotlari va jamoatchilik hamkorligiga asoslangan amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so‘zlar: Vikipediya, o‘zbek tili, ochiq bilim, ma’lumotlar bazasi, kontent sifati, terminologiya, Vikiloyiha.

1. KIRISH (Introduction)

Zamonaviy axborot jamiyatida ochiq va erkin bilim manbalari ta’lim, fan va madaniyatning ajralmas qismiga aylandi. Vikipediya bunday manbalar orasida eng yirigi bo‘lib, yuzlab tilda yuritiladi va har kuni millionlab foydalanuvchi tomonidan o‘qiladi. Biror tilda Vikipediyaning rivojlanish darajasi ko‘pincha shu tilning raqamli muhitdagi mavqeini ko‘rsatuvchi muhim ko‘rsatkich sifatida qaraladi.

O‘zbek tili O‘zbekistonda davlat tili maqomiga ega bo‘lib, uni tojik, rus, qoraqalpoq va boshqa tillar bilan bir qatorda dunyoning turli mamlakatlarida yashovchi o‘nlab million kishi qo‘llaydi. Shunga qaramay, o‘zbek tilidagi onlayn mazmun hajmi va sifati ingliz, rus kabi tillardagi kontent bilan solishtirganda hanuzgacha cheklangan. Bu holat, ayniqsa, ilmiy-texnik, tibbiyot, huquq va iqtisodiyot sohalarida yaqqol seziladi.

O‘zbek tilidagi Vikipediya so‘nggi yillarda maqolalar soni jihatidan sezilarli o‘sishni ko‘rsatdi. Biroq miqdoriy o‘sish har doim ham sifat o‘sishini anglatmaydi: ko‘p maqolalar qisqa, manbasiz yoki shablon asosida yaratilgan bo‘lib, o‘quvchi uchun yetarli ma’lumot bermaydi. Shu bois mazkur tadqiqotning dolzarbligi miqdor va sifat o‘rtasidagi muvozanatni topish zaruriyati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi – Vikipediyada o‘zbek tilidagi ma’lumotlar bazasini boyitishdagi asosiy muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo‘llarini asoslashdir. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: (1) o‘zbekcha Vikipediya mazmunining mavzuviy tarkibini

baholash; (2) maqolalar sifatini belgilovchi omillarni aniqlash; (3) muharrirlar hamjamiyatining faoliyatini tahlil qilish; (4) kontentni boyitish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqish.

2. METODLAR (Methods)

Tadqiqot aralash yondashuv asosida olib borildi. Birinchi bosqichda uz.wikipedia.org dagi umumiy statistika sahifasi, so‘nggi o‘zgarishlar jurnali va maqolalar toifalari tahlil qilindi. Statistik ko‘rsatkichlar tez-tez yangilanib turgani sababli, maqolada aniq sonlar emas, balki ularning nisbiy tavsifi keltiriladi; o‘quvchi joriy raqamlarni Maxsus:Statistika sahifasidan tekshirib olishi mumkin.

Ikkinchi bosqichda maqolalarning sifati to‘rtta mezon bo‘yicha qiyosiy baholandi: (a) hajm va to‘liqlik; (b) ishonchli manbalar bilan ta’minlanganlik; (c) til va uslub sifati hamda terminologik izchillik; (d) rasm, jadval va vikima’lumotlar (Wikidata) bilan bog‘liqlik. Baholash uchun turli mavzu yo‘nalishlaridan (tarix, geografiya, fan va texnika, madaniyat, shaxslar) tasodifiy tanlash usulida maqolalar olindi va ularning ingliz va rus tillaridagi mos maqolalari bilan taqqoslandi.

Uchinchi bosqichda Vikipediyaning ichki qoidalari (tekshiriluvchanlik, betaraflik, ahamiyatlilik mezonlari) hamda ochiq manbalardagi Vikimedia harakatining strategik hujjatlari mazmun tahlili usuli bilan o‘rganildi. Natijalar tahlil, sintez va qiyoslash usullari yordamida umumlashtirildi. Tadqiqotning cheklovi sifatida namunaning kichikligi va baholashdagi sub’ektivlik omilini qayd etish lozim.

3. AbduqodirovA.A NATIJALAR (Results)

3.1. Mavzuviy nomutanosiblik

Tahlil natijalariga ko‘ra, o‘zbekcha Vikipediyada geografiya (aholi punktlari, ma’muriy birliklar), biologiya (tur tavsiflari) va ayrim shaxslarga oid maqolalar nisbatan ko‘p, ammo ularning katta qismi qisqa tavsif darajasida qolgan. Aksincha, tibbiyot, huquq, amaliy texnologiyalar, zamonaviy iqtisodiyot va fanning nazariy sohalari bo‘yicha batafsil maqolalar yetarli emas. Milliy tarix va madaniyat mavzulari qamrab olingan bo‘lsa-da, ko‘plab maqolalar ensiklopedik chuqurlikka ega emas.

3.2. Manbalar bilan ta’minlanganlik

Tanlangan maqolalarning sezilarli qismida izohlar va ishonchli manbalarga havolalar yo‘q yoki yetarli emas. Mavjud havolalarning ko‘pi uchinchi tomon saytlari yoki ikkilamchi manbalarga olib boradi, ilmiy nashrlar, rasmiy statistik hujjatlar va monografiyalarga havolalar esa kam uchraydi. Bu holat tekshiriluvchanlik tamoyilining bajarilishiga to‘sqinlik qiladi va maqolalarning ishonchliligini pasaytiradi.

3.3. Til va terminologiya masalalari

Matnlarda imlo xatolari, lotin va kirill alifbolaridagi yozuvlarning aralashib ketishi, apostrof belgilari (o‘, g‘, ma’no) turlicha yozilishi kuzatildi. Ayrim maqolalar mashina tarjimasi izlarini saqlagan: jumla tuzilishi ingliz yoki rus tiliga xos bo‘lib, o‘zbek tilining tabiiy ifodasiga mos kelmaydi. Shuningdek, bir xil termin turli maqolalarda har xil shaklda berilishi aniqlandi.

3.4. Hamjamiyat va avtomatlashtirilgan kontent

O‘zbekcha Vikipediyada faol muharrirlar soni maqolalar soniga nisbatan kam, nazorat va sifatni tekshirish yuki esa bir necha ixlosmandning zimmasiga tushadi. Bundan tashqari, botlar yordamida shablon asosida yaratilgan maqolalar o‘sishga hissa qo‘shgan bo‘lsa-da, ularni keyinchalik tahrirlash va boyitish bo‘yicha ish yetarli darajada tashkil etilmagan. Natijada ko‘plab maqolalar yillar davomida o‘zgarmay qolmoqda.

3.5. Asosiy muammolarning umumlashtirilgan ko‘rinishi

Muammo yo‘nalishi	Asosiy ko‘rinishi	Oqibati
Mavzuviy nomutanosiblik	Ba’zi sohalar kam yoritilgan	Foydalanuvchi boshqa tilga murojaat qiladi
Manbalar yetishmovchiligi	Izoh va havolalar kam	Ishonchlilik pasayadi
Til va terminologiya	Imlo, alifbo, mashina tarjimasi	Matn sifati va yagona uslub buziladi
Hamjamiyat faolligi	Muharrirlar soni cheklangan	Yangilanish va nazorat sustlashadi

1-jadval. O‘zbekcha Vikipediya mazmunini boyitishdagi asosiy muammolar

4. MUHOKAMA (Discussion)

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilidagi ma’lumotlar bazasini boyitishdagi asosiy to‘siq – texnik emas, tashkiliy va inson resurslariga oid omillardir. Vikipediyaning ochiq tahrir tamoyili imkoniyat yaratadi, ammo bu imkoniyatdan foydalanish uchun bilimli, motivatsiyaga ega va muntazam ishlaydigan hamjamiyat zarur. Shu sababli takliflar asosan uch yo‘nalishda guruhlandi.

4.1. Ta’lim muassasalari bilan hamkorlik

Oliy ta’lim muassasalarida talabalar mustaqil ishlarini Vikipediya maqolalarini yozish yoki boyitish shaklida tashkil etish samarali yo‘l bo‘lishi mumkin. Bunda talaba o‘z mutaxassisligi bo‘yicha ilmiy manbalarga tayanib maqola tayyorlaydi, o‘qituvchi esa mazmun va manbalar sifatini nazorat qiladi. Ayniqsa, tibbiyot, muhandislik, huquq va aniq fanlar yo‘nalishida yozilgan maqolalar mavzuviy bo‘shliqlarni to‘ldirishga xizmat qiladi. Kutubxonalar va ilmiy markazlar esa ochiq ilmiy manbalarga yo‘l ko‘rsatishi mumkin.

4.2. Sifat va terminologiyani ta’minlash

Birinchidan, kam hajmli va manbasiz maqolalarni aniqlash hamda ularni ustuvor tartibda yaxshilash uchun toifalar va ish ro‘yxatlarini yuritish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, imlo va apostrof belgilarini yagona qoidaga solish, mashina tarjimasini tahrirlash bo‘yicha qisqa uslubiy qo‘llanma tayyorlash lozim. Uchinchidan, terminologik lug‘atlar va rasmiy atamalar bazalaridan foydalanib, o‘zbekcha atamalarning yagona shaklini qabul qilish tavsiya etiladi. Bu jarayonda tilshunos olimlarning ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

4.3. Texnologik va tashkiliy choralar

Botlar yordamida maqola yaratishdan ko‘ra, mavjud maqolalarni Vikima’lumotlar bilan bog‘lash, infoboks va toifalarni to‘ldirish, havola xatolarini tuzatish kabi ishlarga ustuvorlik berish foydaliroq. Sun’iy intellekt vositalaridan tarjima va qoralama tayyorlashda yordamchi sifatida foydalanish mumkin, biroq natijani inson muharrir tekshirishi shart, chunki bunday matnlarda fakt va manba xatolari uchrashi ehtimoli yuqori. Shuningdek, muntazam tahrirlash marafonlari, mavzuli tanlovlar va yangi muharrirlar uchun o‘quv seminarlari hamjamiyatni kengaytirishga yordam beradi.

4.4. Xalqaro tajriba va hamjamiyatni rag‘batlantirish

Boshqa tillardagi Vikipediya bo‘limlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, kontent o‘sishi eng avvalo tashkil etilgan hamjamiyat va institutsional hamkorlik hisobiga ta’minlanadi. Muzeylar, kutubxonalar va arxivlar bilan hamkorlikda ochiq litsenziyali rasm va hujjatlarni yuklash, universitetlar bilan “Vikipediyada yozuvchi” kabi o‘quv dasturlarini yuritish ko‘plab tillarda samarali bo‘lgan. O‘zbekiston sharoitida ham davlat muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari va madaniyat markazlari ochiq ma’lumotlarni erkin litsenziya ostida e’lon qilsa, Vikipediya uchun ishonchli manbalar bazasi kengayadi.

Shuningdek, yangi muharrirlarni saqlab qolish masalasiga alohida e’tibor qaratish kerak. Tajribasiz ishtirokchilarning dastlabki tahrirlari tez-tez bekor qilinishi ularning faolligini so‘ndiradi. Shuning uchun do‘stona kutib olish tizimi, murabbiylik (mentorlik) dasturi va oddiy, o‘zbek tilida yozilgan yo‘riqnomalar muhim ahamiyatga ega. Faol ishtirokchilarni rag‘batlantirish, masalan, jamoatchilik e’tirofi yoki mavzuli tanlovlar orqali, uzoq muddatli ishtirokni ta’minlaydi.

4.5. Tadqiqotning cheklovlari

Tadqiqot kichik namunaga asoslangani va baholashda sub’ektivlik mavjudligi sababli, uning xulosalarini butun bo‘lim uchun to‘liq umumlashtirish mumkin emas. Kelgusida katta hajmdagi avtomatlashtirilgan tahlil (maqola uzunligi, havolalar zichligi, tahrirlar tarixi) hamda muharrirlar o‘rtasida so‘rovnoma o‘tkazish orqali natijalarni aniqlashtirish maqsadga muvofiq.

5. XULOSA

Vikipediyada o‘zbek tilidagi ma’lumotlar bazasini boyitish masalasi faqat maqolalar sonini ko‘paytirish bilan hal bo‘lmaydi. Asosiy e’tibor mazmun chuqurligi, manbalar bilan ta’minlanganlik, til sifati va hamjamiyat salohiyatini oshirishga qaratilishi kerak. Tadqiqot natijalari mavzuviy nomutanosiblik, manbalar yetishmovchiligi, terminologik birxillik yo‘qligi va faol muharrirlar sonining cheklanganligi eng dolzarb muammolar ekanini ko‘rsatdi.

Taklif etilgan choralar – ta’lim muassasalari bilan hamkorlik, uslubiy va terminologik standartlarni joriy etish, mavjud maqolalarni sifat jihatidan yaxshilashga ustuvorlik berish hamda texnologiyalari.rdan inson nazorati ostida foydalanish – o‘zbek tilidagi ochiq bilim maydonini kengaytirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘zbek tilining raqamli muhitdagi mavqeini mustahkamlab, har bir foydalanuvchiga ona tilida sifatli ma’lumot olish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni.
2. . G'ulomov S.S. va boshqalar.A, HayitovAG', Shodiyev R.R. Axborot texnoogiyal xborottzimlari va texnologiyari.la i3.. Vikipediya:Betaraf nuqtai nazar (Wikipedia:Neutral point of view) – Vikipediya yo‘riqnomasi.
3. Muhammedova S .Kompyuter lingvistikasi
4. Xujomov J.Sh., Xajiyeva M.S. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida informatika fani o‘quv materialining didaktik tahlili va o‘qitish metodlari tavsifi.